

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ЕЛЕКТИВНОСТІ:
СВОБОДА СУЧАСНОЇ ДИТИНИ У ВИБОРІ ДІЯЛЬНОСТІ**

Кондратець І.В.

**кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
дошкільної освіти, Педагогічний інститут Київського університету імені
Бориса Грінченка**

У статті представлено теоретичний і практичний аналіз забезпечення умов для формування свободи вибору дитини, самостійності й відповідальності за свої дії. Розглянуто ефективні методи й прийоми реалізації принципу елективності в різних видах дитячої діяльності; взаємодії педагогів і батьків у вихованні базових цінностей у дітей.

Ключові слова: свобода, вибір, самостійність, умови, базові цінності, діяльність, елективність, декалог.

Кондратець І.В. Реализация принципа элективности: свобода современного ребёнка в выборе деятельности.

В статье представлены теоретический и практический анализ обеспечения условий для формирования свободы выбора ребенка, самостоятельности и ответственности за свои действия. Рассмотрены методы и приемы реализации принципа элективности в различных видах детской деятельности; взаимодействия педагогов и родителей в воспитании базовых ценностей у детей.

Ключевые слова: свобода, выбор, самостоятельность, условия, базовые ценности, деятельность, элективность, декалог.

Kondratets I. V. Realization of the principle of efficiency: freedom of a modern child in optional activity.

The article presents a theoretical and practical analysis of ensuring the conditions for the formation of the child's freedom of choice, independence and responsibility for their actions. The methods and techniques for implementing the

principle of selectivity in various types of children's activities are considered; interaction of teachers and parents in the education of basic values in children.

Key words: freedom, choice, independence, conditions, basic values, activity, selectivity, decalog.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Підвищення якості дошкільної освіти на сучасному етапі корелює з професійним і особистісним рівнем педагогічних кадрів. Наразі підготовка майбутніх вихователів здійснюється в трьох основних компетентнісний напрямках: 1) вузькі компетенції («hard skills» – тверді навички: спеціалізовані знання й уміння, необхідні педагогу закладу дошкільної освіти); 2) особистісні (готовність і здатність до прийняття рішень, організації власної діяльності, тайм-менеджмент, критичне мислення та ін.); 3) соціальні компетенції (уміння комунікувати, поводитись у конфліктних ситуаціях, працювати в парі, групі, команді).

Друга і третя група компетенцій набула ще іншу назву – «soft skills», м'які (гнучкі) навички, які є вагомою часткою багатьох професій, важливим елементом професійного портрету і репутації в сучасному світі, передбачають розв'язання комплексних завдань і колаборації з іншими людьми.

У контексті вищесказаного актуальним видається уміння педагога розуміти і поважати простір дитини, її волевиявлення й елективність у виборі діяльності, проявляючи при цьому низку відповідних якостей і рис: доброту, делікатність, тактовність, емпатійність, гуманність тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про ретельну увагу науковців до дошкільного дитинства й вивчення його різних аспектів: організація життєдіяльності в закладі дошкільного закладу (Г. Беленька, Е. Вільчковський, Н. Гавриш, Л. Зайцева, Л. Калмикова, К. Крутій, М. Машовець, О. Половіна, О. Стаєнна), формування духовних і моральних цінностей, гуманних почуттів у дітей та важлива роль при цьому родини

(С. Ладивір, Т. Піроженко, Т. Поніманська); соціалізація дитини й закладання основ морально-етичної культури (О. Байер, Л. Лохвицька) тощо.

Розмаїття психолого-педагогічних методів і прийомів, які використовуються в різних видах діяльності, зміни в структурі сім'ї й побутовому просторі дитини, вимоги початкової школи та батьків до якості знань, на жаль, значно звужують область свободи малюка. Очевидно, що обмеження дитячого волевиявлення пов'язано з надмірною регламентованістю і гіперопікою життя сучасної дитини й гальмує формування таких важливих якостей, як самостійність, ініціативність, упевненість у собі.

Ось, чому наразі важливе об'єднання зусиль дорослих – педагогів і батьків – у вирішенні багатьох питань розвитку й виховання дитини, зокрема, дотриманні принципу елективності (фр. *electif* – вибраний).

Психолого-педагогічна наука (Г. Костюк, О. Запорожець, Л. Виготський) у визначенні сутності мистецтва виховання малюка висвітлює, у першу чергу те, на що воно має спиратися: прояв «саморуку», ініціативи, самостійності, самозбагачення, творчої активності в житті особистості, що розвивається; в основі процесу – «привласнення» культурно-історичного досвіду, самовизначення дитини в соціумі [4].

Нам близька позиція С. Ладивір у тому, що батьки мають створити в сім'ї такий розвивальний простір, де утверджуватиметься відчуття внутрішньої свободи дитини, її право на власну думку та оцінне ставлення до оточення. Наближені умови мають бути створені й у закладі дошкільної освіти, – підкреслює науковець. «Тут кожна дитина повинна мати змогу самостійно обирати діяльність, варіант розв'язання завдання, спосіб поведінки, висловлювати оцінне ставлення, яке дорослий має вислухати й неодмінно відповідно зреагувати» [3, с. 15].

З іншого боку, пам'ятаючи про вікові особливості дитини дошкільного віку, зокрема невміння малюка поки що користуватися своєю свободою, майбутні вихователі мають побачити інший «бік медалі»: «дошкільне

дитинство є тим золотим віком, коли пробуджується особистісний потенціал дитини та відбувається становлення її ціннісних орієнтацій, то дорослі мають захистити перші паростки майбутньої унікальної особистості від згубного впливу масової культури в інформаційному просторі» [3, с. 12].

Один із розділів навчально-методичного посібника «Особистість дошкільника: перспективи розвитку», присвяченого основним питанням життєдіяльності дітей дошкільного віку в умовах особистісно орієнтованої педагогічної технології (керівник наукового впровадження ідеї лабораторією психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка – Т. Піроженко), носить назву «Давати знання і виховувати особистість на основі свободи і дружелюбності». Суголосними для нашого дослідження є позиції, озвучені автором, а саме:

- головними характеристиками означеної технології є розвивальне середовище і самостійна діяльність дитини;
- формування й утримування природної активності дитини можливі при дотриманні правил дошкільної педагогіки: коли форми ігрової взаємодії з навколишніми людьми наповнюються самостійно окресленою метою діяльності, вибором партнерського оточення і засобів досягнення бажаного результату;
- гармонійне поєднання компонентів будь-якої діяльності: «Хочу! (мотив), «Можу!» (інструментальні, операційні можливості), «Буду!» (довільна регуляція діяльності) [6, с. 6].

На думку дослідників (Г. Беленька, С. Васильєва, Н. Гавриш, О. Рейпольська та ін.) дошкільника можна назвати самостійним, якщо його «поведінка характеризується комплексом усіх основних показників – незалежністю, ініціативністю, цілеспрямованістю й оптимізмом». Розвиток самостійності залежить також від рівня сформованості емоційної сфери дитини, її інтелекту та волі. Рівень сформованості самостійності залежить від умов, в яких виховується дитина (вдома, дошкільному закладі, дитячому будинку); сукупності чинників навколишнього середовища (біологічних,

соціальних, фізичних, культурних) та відповідної вікової зрілості пізнавальних і емоційних процесів [2].

Уміння проявити волю, прийняти власне рішення, здатність перебачити можливі наслідки ситуацій (відрефлексувати) й готовність визнавати право іншої людини на власне бачення та аргументи О. Байер характеризує як соціально компетентну поведінку дитини. Науковець звертає увагу на роль дорослого в процесі соціалізації малюка, що є важливим орієнтиром для майбутніх вихователів: дорослий має спонукати дитину до співпраці в проблемних ситуаціях (не даючи поради, готові рецепти та рекомендації); бути для дитини помічником у пошуках розв'язання проблемної ситуації; плекати в собі бажання «чути дитину; підтримувати дитину в здобутті впевненості в собі; приймати почуття дитини, а не оцінювати та засуджувати їх; вірити в здатність дитини самотужки розв'язати власні проблеми – не варто одразу ж намагатися зробити все за дитину самому; сприймати дитину як самостійну особистість – не слід брати на себе відповідальність за вибір дитини» [1, с. 49].

Таким чином, аналіз психолого-педагогічних досліджень дає підстави визначити найбільш значимі умови для забезпечення свободи вибору дитиною дошкільного віку: наявність розвивального предметно-ігрового простору; система знань про норми і правила взаємодії з оточенням; партнерство педагогів і батьків у контексті цілеспрямованого формування базових цінностей малюка.

Формулювання мети статті. Проаналізувати й визначити психолого-педагогічні умови реалізації принципу елективності в забезпеченні свободи дитини у виборі видів діяльності.

Виклад основного матеріалу статті. З метою вивчення умов для забезпечення свободи дитини в різних видах діяльності нами було організовано тематичне дослідження під час проходження студентами виробничої практики. Воно передбачало декілька етапів:

Підготовчий: 1) Ознайомлення з реаліями вільного волевиявлення малюка в умовах закладу дошкільної освіти (інтерв'ю з вихованцями «Яким ти хотів би бачити дитячий садок?»); анкетування педагогів закладу дошкільної освіти й батьків вихованців «Створення умов для свободи вибору дитиною»). 2) Спостереження за організацією різних видів діяльності дітей і дотримання принципу елективності у прояві свободи.

Творчо-діяльнісний етап: 1) Підготовка дидактичного й літературного матеріалу, який ілюструє ситуації вибору. 2) Формування на основі отриманих знань й емпіричного досвіду навчальної системи базових цінностей дітей. 3) Використання ігор, які спонукають дітей обирати, брати на себе відповідальність. 4) Моделювання педагогічних ситуацій, при яких забезпечується свобода вибору малюка.

Рефлексійно-узагальнювальний етап: 1) Оцінка рівня розвитку з точки зору активності, готовності й бажання брати на себе відповідальність, формувати власну думку, позицію, вчинок. 2) Рефлексія вражень і емоцій дітей (дорослих) після отриманого досвіду. 3) Оцінку і аналіз ефективності реалізації педагогічних умов, методів і прийомів безпосереднього й опосередкованого впливу на дітей. 4) Аналіз результатів дослідження.

В експерименті взяли участь 220 дітей дошкільного віку, вихованців закладів дошкільної освіти, 214 батьків, 68 вихователів ЗДО м. Києва.

На запитання «Яким би ти хотів бачити дитсадок?» більшість дітей відповіли: великим, світлим, наповненим гарними іграшками та цікавими іграми.

На запитання «Що ти додав би в свою групову кімнату і дитячий майданчик на вулиці?» ми отримали різні відповіді: конструктор Лего, іграшкові роботи, багато музичних інструментів, театральну сцену; батут, спортивну залу для кожної групи, гамаки, гойдалки і т.п. Деякі відповіді стали повною несподіванкою: наприклад, «побудувати підземний тунель додому», «зробити скляний дах, щоб дивитися на зірки».

У числі того, що вихованці «хотіли би прибрати з дитячого садка» несподівано виявилися двері. Діти пояснили: їм хотілося би більше вільного простору й відкриті дверні прорізи, в які було видно відразу, коли приходять батьки. Заважають дітям і традиційні квіткові горщики на підвіконні, оскільки заважають підходу до вікна і ускладнюють процес огляду.

«Чим би ти хотів займатися найчастіше? І чи можеш ти це робити вільно?», – останнє запитання з інтерв'ю дітям показав деякі відмінності між відповідями вихованців молодшої та старшої групи. Перші мріяли малювати фарбами на шпалерах, стінах, мольбертах. Розбирати й збирати меблі. Ставити разом із дорослим досліди, готувати їжу, використовуючи електроприлади. Тоді як старші особливо не відрізнялися широким репертуаром домагань. Це, на нашу думку, свідчить про те, що діти старшого дошкільного віку перестали прагнути до зміни навколишнього середовища під свої бажання й інтереси, а навпаки, пристосувалися, адаптувалися і змирилися з тим, що існує.

Для визначення рівня впливу дорослих на розвиток самостійності дітей і забезпечення свободи вибору ми провели анкетування вихователів та батьків. Спочатку ми попросили дати визначення поняттю «свобода вибору». Педагоги, у першу чергу, відзначили спонтанність, передбачливість, відсутність тиску з боку дорослих, відстоювання дітьми власної точки зору, право на самостійне обдумане рішення.

Батьки вважають, що свобода вибору – це готовність дорослого не обмежувати дитину у висловлюванні суджень; дати дитині можливість самій розібратися в суперечках з ровесниками й вирішити «свої проблеми», вибрати ігри, в які хоче грати, одяг, який хоче одягнути, самостійно приймати рішення.

Наступне запитання стосувалося ретроспективної рефлексії, а саме – дорослим пропонувалося з позиції сьогодення оцінити, на скільки відсотків давали їм свободу їх батьки: в яких ситуаціях; які відчуття проживались? У групі педагогів параметри коливалися від 30 до 100%, а в

групі батьків – від 60 до 100%. Це свідчить про більшу свободу дитинства батьків, яка полягала у елективному виборі іграшок, одягу, страв і викликала почуття подяки.

У відповідях на запитання «Коли і як часто доцільно давати свободу вибору дитині?» респонденти були одноставні: коли це не шкодить її здоров'ю, коли поруч знаходяться дорослі (батьки); коли дитина добре розуміє, що можна, а що ні.

На запитання «У чому конкретно дорослі готові забезпечити вільний вибір вихованцям?» ми отримали такі відповіді від педагогів: у виборі самостійного проведення часу, ігрової і образотворчої діяльності, логіко-математичного пізнання навколишнього світу. Батьки готові надати свободу власній дитині в її бажаннях, якщо «вони доступні» і «не суперечать інтересам дитини»; «в усьому – але спрямовувати дитину (коригувати і непомітно контролювати)».

Відповіді на запитання анкети «Формуванню яких якостей і рис характеру сприятиме забезпечення дітям свободи вибору?» у педагогів і батьків були приблизно однаковими: вихованню здорової, соціально активної творчої особистості, що має повагу до свого вибору й відповідальність за свої вчинки; особистості, готової відстояти власну точку зору; сміливою, упевненою, уважною, кмітливою; самостійною і незалежною.

Останнє запитання анкети було сформульовано у формі завдання: «Продовжте речення: «Якщо дитині забезпечувати свободу вибору в повсякденному житті, то...». Відповіді показали: педагоги вважають, що дитина буде самостійною повноцінною особистістю, незалежною ні від кого, упевненою в собі, відповідальною за свої слова й вчинки, повністю пристосованою до життя. На думку більшості батьків, малюк «не буде закомплексованим і скутим у дорослому житті», «виросте хорошим», «матиме свою точку зору», «зможе бути самостійним у подальшому житті», «у майбутньому скаже спасибі».

Як бачимо, дорослі розуміють, що свобода вибору для дитини важлива для її розвитку й готові створити для цього певні умови, хоч і дещо обмежені. Діти бачать свою свободу й самостійність в іншій якості і пов'язано це насамперед з емоційним комфортом і чуттєвими переживаннями.

У рамках експерименту ми провели спостереження за організацією різних видів діяльності й можливостями дітей проявляти свободу вибору, а саме: у спілкуванні з дорослими й однолітками, самостійних іграх, художній діяльності, навчальному процесі й трудових діях.

Слід зазначити, що свобода вибору для дітей забезпечувалася в основному обмежено, переважно дозовано. Наприклад, під час занять з образотворчого мистецтва вихователі вкрай рідко створювали умови для того, щоб діти могли проявити самостійність суджень, ініціативу, індивідуальне бачення, здійснити вибір художніх засобів. Замість цього використовувалися стандартні зразки, що не залишало можливості для уяви, фантазії й образотворення, робило дітей пасивними та залежними від смаку й волі дорослого.

У побутових ситуаціях і іграх практично відсутнє навчання дітей умінню без систематичного зовнішнього контролю, без допомоги й стимуляції з боку дорослого самостійно та раціонально організовувати свою діяльність із метою досягнення поставлених цілей, здійснювати самоконтроль і самооцінку. Дуже часто педагоги робили за дітей те, що ті могли би самі.

Вищесказане дозволяє зробити висновок: дорослі поки що не готові дати свободу вибору дитині в тій мірі, в якій вона забезпечує можливість для формування самостійності, самоорганізації й самодостатності суджень.

З метою зміни практики, що існує, а саме домінування волевиявлення дорослого в організації різних видів діяльності дітей, а також у забезпеченні формування самостійних мислеформ і позицій був спочатку зібраний дидактичний і літературний матеріал, який ілюстрував ситуації вибору. Потім розроблені й використані у взаємодії з дітьми ігри, які спонукають їх

вибирати, брати на себе відповідальність, аргументувати свій вибір. Таким чином знання, отримані в результаті взаємодії з дорослим, закріплювалися в самостійній діяльності.

Найбільш популярними прийомами, які сприяють встановленню позитивних взаємовідносин дітей із педагогом, і, як наслідок, позитивно емоційно сприйнятої інформації, стали: «Привітання» (дітям пропонувалися малюнки, символічні знаки і т. ін. із зображенням різних видів вітання з дорослим і один з одним – потиснути руку, доторкнутися носами (ліктями, колінами), обійняти, помахати рукою, поцілувати); «Придумай свій спосіб» (ігрова вправа з елементами ТРВЗ (теорія рішення винахідницьких задач); «Створи шедевр» (використання нетрадиційних технік на заняттях образотворчого мистецтва).

До вподоби прийшлися ілюстрації й вправи зі збірки «Компас», зокрема, матеріали, що стосувалися таких базових цінностей, як упевненість, сміливість, самостійність [5].

Увійшли в систему роботи численні ситуації для вибору дитини, на кшталт: «Яку музику обираємо сьогодні для ранкової гімнастики?», «В які рухливі ігри пограємо на прогулянці?», «Чим ти хочеш зайнятись сьогодні?», «Якими зображальними засобами розкриємо тему дня?», «У який спосіб відзначимо чемпіонів дня?», «Як підтримаємо тих дітей, які (з різних причин) засмучені?», «Як привітаємо іменинника сьогоднішнього дня?», «Куди підемо на екскурсію?», «Як прикрасимо групу до свята?» тощо.

У ході експерименту для педагогів і батьків були проведені індивідуальні й групові консультації: «Як розвинути самостійність у дитини дошкільного віку?», «Як проявляється самостійність дитини?», «Як створити умови для самоорганізації дитини?», «Як поступово виховувати в дитині готовність робити вибір і відповідати за нього?», «Цінності сім'ї – цінності дитини».

Як підсумок роботи з батьками були розроблені рекомендації у вигляді декалога (грец. «Десять тверджень») – десяти заповідей.

Декалог «Так»:

1. Забезпечте дитині право вибору (іграшок, обладнання, виду діяльності, прояви емоцій і т. ін.).
2. Заохочуйте дитину в прояві ініціативи й творчості.
3. Підтримуйте в дитині прагнення до незалежності, давайте їй можливість брати на себе відповідальність.
4. Ураховуйте фізіологічні та психологічні особливості дитини, її інтереси й бажання.
5. Формуйте у дитини вміння відстоювати, здатність відстояти в суперечці власну думку.
6. Заохочуйте в дитині бажання вирішувати завдання без допомоги з боку інших людей.
7. Учить дітей визначати мету діяльності, здійснювати елементарне планування, реалізувати задумане й отримувати результат, адекватний поставленій меті.
8. Моделюйте пошукові ситуації з імовірним прогнозом результату або рішенням самою дитиною.
9. Створюйте ситуації, де самостійність і дорослість престижні і стають привабливими.
10. Будьте терплячими й давайте дитині стільки часу на вирішення завдання, скільки їй потрібно.

Декалог «Ні»:

1. Ігнорування емоцій і почуттів дитини.
2. Нехтування бажаннями дитини діяти самостійно.
3. Підкреслення й демонстрація повної залежності дитини від дорослого.
4. Спекуляція численними «не можна», заборонами.
5. Критика і засудження дитини за помилки.
6. Прояв неуваги до дитячих зацікавлень, потреб, творчих ідей.
7. Гіперопіка (рішення всього за дитину).
8. Хаотичність виховання (невиправдане поєднання строгих наказів із вседозволеністю).
9. Відсутність довіри до дитини.
10. Невміння мотивувати, заохочувати і похвалити дитину.

Узагальнення результатів дослідження дало підставу виділити основні педагогічні умови, необхідні для забезпечення свободи вибору дитини:

- 1) організація відповідного предметно-ігрового середовища та розвивального простору;
- 2) підтримка й позитивне оцінювання діяльності, ініціативності, зусиль, які дитина доклала для досягнення бажаного

результату; 3) чітке позначення меж дозволеного, розуміння дітьми того, де починається і закінчується свобода.

У цілому, оцінюючи результати дослідження, зазначимо зростання рівня активності дітей, їх готовності й бажання брати на себе відповідальність, формувати власну думку, позицію. Систематичне включення дітей «у самостійність» у різноманітних видах діяльності призвело до формування умінь самоорганізовуватися, розвитку інтелектуальної, вольової та емоційної сфер особистості дитини. Підкреслимо, що дітям, яким давали можливість проявляти самостійність і свободу вибору, це дуже подобалося і вони прагнули й надалі відчувати почуття задоволення, змішані з гордістю і впевненістю в собі.

Проведене дослідження дозволило визначити вектори подальшої роботи з формування й розвитку у дитини вміння бути вільною: довіра з боку дорослих до дитячої позиції й вибору; створення ситуацій, в яких дитина максимально проявляє свою волю і бере за це відповідальність; проведення рефлексивних кіл, у яких здійснювалися би аналіз і оцінка зробленого й відчутого дітьми та педагогом.

Висновки і перспективи наукових пошуків. Для того, щоб своєчасно і правильно виховати в дитині вміння бути вільною в умовах регламентованої суспільством реальності, необхідні відповідні умови: адекватне віку дітей, предметно-ігрове середовище, яке стимулює до дії й забезпечує елективність (вибірковість); підтримка і позитивне оцінювання діяльності дитини дорослим; чітке окреслення меж дозволеного й формування ціннісних орієнтирів поведінки. Дитину дошкільного віку можна назвати вільною у виборі, якщо її поведінка характеризується комплексом таких основних показників: незалежність, ініціативність і активність; цілеспрямованість і відповідальність, готовність покласти на власні сили і відповідати (відстоювати при необхідності) за свої слова і вчинки; елементарна критичність і самокритичність; оптимізм і впевненість у собі.

Очевидно, що показником свободи вибору для дитини є не просто самостійні дії як такі, але лише осмислені й соціально прийнятні. Тому дуже важливо паралельно формувати морально-етичну сферу особистості дитини, елементом якої буде культура бажань і прагнень.

Література

1. Баєйр О. Особливості формування соціальної впевненості дитини. *Практичний психолог: Дитячий садок*. 2013. №4. С. 45–47.
2. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : методичний посібник /Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр ; за заг. ред. О. Рейпольської. Харків : Друкарня «Мадрид», 2015. 320 с.
3. Ладивір С.О. Поле ціннісних орієнтацій старших дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2015. №8. С. 11–15.
4. Ладивір С. Радість розвитку. Взаємодія дорослого з дитиною. Київ : Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2013. 128 с.
5. Компас у світі ціннісних орієнтацій дошкільника: навчальний посібник /Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, Л.І. Соловйова та ін. Київ : Видавничий дім «Слово», 2016. 56 с.
6. Піроженко Т.О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку: Навчально-методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 136 с.

References

1. Baejr, O. (2013). Osoblyvosti formuvannya socialnoyi vpevnenosti dytyny [Features of formation of social confidence of the child]. *Praktychnyj psykolog: Dtyachyj sadok – Practical psychologist: Kindergarten*, 4, 45–47. [in Ukrainian].
2. Reipolska, O.D. (Ed.). (2015). *Formuvannia bazovykh yakostei osobystosti ditei starshoho doshkilnoho viku v DNZ [Formation of basic personal qualities with senior preschool children at preschool educational institution]*. Kharkiv : Drukarnia «Madryd». 330 s. [in Ukrainian].

3. Ladyvir, S.O. (2015). Pole cinnisnyx oriyentacij starshyx doshkilnykiv [Value orientation field for senior preschoolers]. *Vykhovatel-metodyst doshkilnogo zakladu – Educator-methodist of preschool institution*, 8, 11–15. [in Ukrainian].
4. Ladyvir S. (2013). *Radist rozvytku. Vzayemodiya doroslogo z dytynoyu [The joy of development. Interaction of an adult with a child]*. Kyiv : Redakciyi gazet z doshkilnoyi ta pochatkovoyi osvity. 128 s. [in Ukrainian].
5. Pirozhenko, T.O., Ladyvir, S.O., L. I. Solovjova et. al. (2016). *Kompas u sviti cinnisnyx oriyentacij doshkilnyka [Compass in the world of precious child value orientations]*. Kyiv : Vydavnychyj dim «Slovo». 56 s. [in Ukrainian].
6. Pirozhenko T.O. (2010). *Osobystist doshkilnyka: perspektyvy rozvytku [Preschooler's personality: prospects for development]*. Ternopil : Mandrivecz. 136 s. [in Ukrainian].

УДК 159.922.73 – 053.4 (043.3)

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМІННЯ БАТЬКАМИ
ЗНАЧЕННЯ ІГРОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ
КОМУНІКАЦІЇ ЇХ ДІТЕЙ**

Мельник І.С.

кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології

Педагогічного інституту Київського університету

імені Бориса Грінченка

Щербата В.Г.

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної, вікової

та соціальної психології Національного університету

«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Стаття присвячена розкриттю психологічних особливостей розуміння батьками дітей дошкільного віку з порушеннями у сфері комунікації ролі гри як одного з важливих засобів подолання цих порушень. У статті охарактеризовано поширені у психологічній літературі підходи до вивчення гри як важливого чинника розвитку комунікації дітей дошкільного віку.